

NÅGRA MINNESANTECKNINGAR FRÅN TIDEN FÖR SVERIGES FOLKSKOLLÄRARE-
FÖRBUNDS TILLKOMST.

Av Leander Wallerius.

Redan år 1906, då det för stockholmslärarna gällde att tillkämpa sig en förbättrad löneställning på grundval av den löneförbättring, som riksdagen på Fridtjuv Bergs förslag beviljat, uppstod en situation, som ledde till att de manliga lärarna måste gå i säraktion för att hävda sina speciella intressen. Lärarinnorna, som utgjorde en överväldigande majoritet inom kåren, krävde lönelik ställighet med de manliga lärarna och fordrade därför, att dessa skulle låta sig nöja med att i lönen inarbeta de 200 kr, som riksdagen beviljat. En grupp folkskollärare framförde emellertid ett förslag, att kommunen borde träda emellan och ge dyrorortstillägg, vilket skulle leda till att manlig lärares grundlön skulle fixeras till 2200 kr (höjning från 1600 kr) samt slutlönen till 3400 kr (höjning från 2500 kr). För att kunna samla lärarna kring dessa krav bildades Stockholms folkskollärarsällskap, som alltsedan dess bevakade de manliga lärarnas intressen såväl i lönefrågan som inom den nybildade ombudsförsamlingen samt utgjorde den organisation, som förmedlade samarbetet mellan de större städerna, vilka nu allmänt började verka för en förbättrad ställning åt lärarna, som ansåg sig vara alltför dåligt kompenserade för dyrorternas levnads-kostnader.

Lärarnas lyckade separata löneaktion 1906 åstadkom även att lärarinnorna samlade sig för att bilda en grupporganisation nämligen Sveriges folkskollärarinneförbund, konstituerat 1906. Under de följande åren, då en lönenämnd, som tillsatts på initiativ av Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening, debatterade behovsprincipen såsom grundval för en kommande löne-reglering, vilken utredning drog ut på tiden och för övrigt ledde till ett förslag om lika grundlöner för manliga och kvinnliga lärare och med en differentiering föranledd av gift lärares försörjningsplikt, blev spänningen mellan manliga och kvinnliga lärare inom kåren alltmer märkbar. När så det första världskriget utbröt och ingen löne reglering kom till stånd, blev efter en tid det ekonomiska läget outhärdligt för de manliga lärarna, och kraftiga röster höjdes för en organiserad aktion.

Det första påtagliga uttrycket för lärarnas missnöje med den förda lönepolitiken inom S.A.F. härledde sig från överlärare J.N. Bergström i Vadstena, som i ett ljungande upprop till de manliga lärarna uppfordrade dessa till att bevaka sina intressen inom den allmänna föreningen och särskilt bevaka sin representation vid ombudsmötena. Lite var av oss lystrade till Bergströms appell, och inte minst visade sig verkningarna härav i Stockholm. Vid Folkskollärarsällskapets diskussion av lönefrågan förkastades behovsprincipen, och lärarna gick in för en effektiv lönereglering, som kunde ställa denna kår i rättvis relation till andra tjänstemän i samhället. Emellertid saknade folkskollärarna språkrör för sin lönekamp, enär Svensk Lärartidning energiskt försvarede den av Fridtjuv Berg knäsatte löneprincipen. Det var sålunda omöjligt att i nämnda tidning få utrymme för andra uppfattningar än de, som hystes av centralktyrelsen för S.A.F.

Behovet av en ny lärartidning gjorde sig alltså starkt gällande. Det diskuterades man och man emellan, men alla projekt strandade på ekonomiska svårigheter i utförandet av planen. Under tecknad lät under våren 1916 utgå ett upprop till ett antal manliga folkskollärare i Stockholm med förslag om bildande av en skoltidning, benämnd Hem och skola. Den skulle avse att utom kårpolitik få förmedla samarbetsimpulser mellan lärarvärlden och hemmen, varjämte det avsågs att föra propaganda för socialpedagogiska reformer. Då åtskilliga tecknat sig för att satsa ett grundkapital för startande av ett dylikt tidningsorgan, kom jag av en händelse att träffa en lärare vid Brännkyrka folkskolor, Johan Forsell. Vi dryftade tillsammans en uppkommen fråga om de inkorporerade församlingarnas, Brännkyrka och Bromma, ersättningar till folkskollärare för naturförmåner. Under denna samvaro, varvid vi syntes ha enighet i åsikter, kom jag att föra på tal projektet om en ny skoltidning, vari lärarna kunde få ge uttryck åt sin kår- och lönepolitik. Det resonemang, som härpå följde oss emellan, varvid Johan Forsell linjerade upp en plan för bildande av en manlig lärarorganisation enligt facklig struktur och med ett för alla medlemmar obligatoriskt tidningsorgan, blev för mig av avgörande betydelse. Forsells klara argumentering och logiska tankeföljd gjorde att jag med största intresse omfattade hans plan och lade mina egna funderingar åt sidan. När jag samtidigt fick veta, att Johan Forsell tidigare varit tidningsman samt imponerades av hans

gedigna kunskaper, hans insikter i främmande språk och hans kännedom om lärarnas organisationsförhållanden såväl i Sverige som i utlandet, gömde jag dessa intryck för att vid lämpligt tillfälle göra bruk av mina upptäckter.

Det dröjde ännu tre år, innan frågan blev mogen. Nu var det Anders Johansson i Malmö, som förde oppositionen inom S.A.F. Hans kända deklaration om likställighet för folkskollärarna med samhällets övriga befattningshavare, såväl i fråga om grundlöner som dyrtidstillägg, blev det förlösande ordet. På S.A.F:s ombudsmöte i Göteborg i augusti 1919 tvingades oppositionen att sammansluta sig för att ge eftertryck åt kravet på full likställighet med andra tjänstemän och att snarast erhålla regleringen av lönerna.

På ett separat möte bildades av landsortslärare Folkskollärarnas Riksförbund. Meningen var att landsorten skulle bilda en sektion, som skulle samarbeta med De Större Städernas Folkskollärarkongresser samt för övrigt arbeta inom S.A.F:s ram. Vi i Stockholm kände oro inför en dylik utveckling, ty Folkskollärarsällskapet, som tillhörde de större städernas kongresser, ansågs inte kapabelt att hävda de manliga lärarnas syn på löneproblemet. I stället hade vi här redan 1918 bildat en Folkskollärarnas Lönekommitté, som formulerat ett löneprogram för Stockholmslärarnas vidkommande, som anslöt sig till Anders Johanssons kungstanke så till vida, att vi begärde full likställighet med andra kommunala tjänstemän samt full kompensation för dyrort och dyrtid. I denna lönekommitté, vars ordförande undertecknad var, satt bl.a. dåvarande folkskolläraren, sedermera borgarrådet Oscar Larsson, August Lindman, Ivar Lindell m. fl. Resultatet av lönekommitténs arbete utmynnade i 1921 års lönereglering för huvudstadens befattningshavare, inbegripet folkskolans personal.

I november 1919 sände jag omkring ett upprop bland lärarna i Kungsholms folkskola, där jag då var lärare, vari inbjöds till bildande av en manlig grupporganisation i Stockholm, anknuten till Folkskollärarnas Riksförbund. Nästan alla kungsholmskamraterna antecknade sig, och när listan cirkulerat i alla stadens folkskolor, hade pionjärerna uppgått till ett 80-tal. Ett konstituerande möte hölls i Klara folkskolas samlingssal, varvid Stockholmskretsen bildades.

Möteskallelsen hade följande lydelse: Till manliga lärare vid Stockholms folkskolor. De lärare, som tecknat sig för medlemskap i den föreslagna manliga lärarorganisationen, samt andra, som ämna ingå i densamma, kallas till konstituerande sammanträde i Klara folksko-

4
la måndagen den 8 december 1919 kl. $\frac{1}{2}$ 8 e.m..Val av interimstyrelse, skolombud och ombud till Riksförbundets kongress.

Kungäholmslärare.

Det blev den nybildade Stockholmskretsens uppgift, att utöva värdskapet för den blivande kongressen, som hölls den 4-5 påföljande januari månad. Men dessutom vidtogs andra viktiga förberedande åtgärder. Bl.a. uppgjordes förslag till grundstadgar för riksorganisationen, vars mest betydelsefulla innehåll var, att förbundet skulle utgöra en modern fackorganisation, självständig åt alla håll men beredd till förtroendefullt samarbete. Bl.a. fick förbundet karaktären av kamporganisation genom stadgarnas formulering av dess ändamål, där bevakande av lärarnas ekonomiska och rättsliga ställning sattes främst, i motsats till andra lärarföreningar. Vidare förelåg en bestämmelse, att befordrad lärare skulle utträda ur förbundet, dock kunde förbundskrets besluta om hans rätt att fortfarande inneha medlemskap.

Mest betydelsefullt i Stockholmskretsens förslag till kongressen var dock en detaljerad plan på en tidning, som skulle utgå till alla medlemmar och ägas av förbundet självt. En kommitté, bestående av Johan Forsell, Vilhelm Vide m.fl. hade under sista veckorna av höstterminen uppgjort ett förslag till utgivande av ett dylikt kårorgan, och kretsen avsåg, att Johan Forsell av skäl, som jag förut nämnt skulle koras till dess redaktör. Inom Stockholmskretsens interimstyrelse formulerade Forsell tidningens program kort och kärnfullt. Ett mycket viktigt inslag i programmet var att tidningen skulle såväl i namn som innehåll bli ett folkskollärarnas språkrör, därför skulle den bära namnet Folkskollärarnas Tidning. Beträffande förbundets benämning kämpade Forsell energiskt för det enkla men betecknande Sverges Folkskollärarförbund.

Alla dessa synpunkter hävdades av Stockholmskretsens ombud vid den konstituerade kongressen och vann efter en livlig diskussion kongressens godkännande. Det fanns nog åtskilliga, som ansåg, att förbundet skulle bli en underavdelning av S.A.F., och ett förslag innehöll en bestämmelse, att medlem "skall" tillhöra nämnda organisation. Beslutet blev en kompromiss "bör", vilket inte tolkades alltför kategoriskt. Kongressen antog med entusiasm förslaget om en tidning. Ett garantikapital å 7000 kr tecknades, och Johan Forsell fick i uppdrag att förverkliga idéprogrammet.

Men även i ett annat betydelsefullt avseende hade Stockholmskretsen tagit ett initiativ. Det ekonomiska läget att starta ett företag av den karaktären en tidning utgjorde var inte inbjudande. Papper och tryckning var dyra, och annonsintäkter var knappast att räkna med, så som förbundet och dess ledning kom i skottgluggen från de andra lärarorganisationernas sida. Svensk Lärartidning ansåg sig ha ensamrätten till alla skolfirmors annonser. Emellertid var det en lycklig omständighet, att förbundet från början kunde förvärva en kraft med den obestriddliga kapaciteten på det ekonomiska området som Karl-Gustav Rosberg. Att det var ett vågspel och en uppoffring av stora mått att åtaga sig uppdraget som kassör och ekonomichef för Folkskollärarnas tidning förstår envar. Men K.G. Rosberg vågade ta det steget. Han ägde, som sädärmera till fullo besannats, den försiktighet och klokhets, som behövdes för uppdraget samt hade förvärvat ingående kunskaper på det handelstekniska området. Som annonsupptagare antogs läraren vid Kungsholms folkskola Carl Gustaf Fagerling, som hade erfarenhet av orderupptagning och besatt stor förmåga att göra dylika affärer.

Folkskollärarnas Tidning utkom med sitt första nummer, den 20 februari 1920. Under hela första året var den halvmånadstidning för att bli veckotidning fr.o.m. 1921 års ingång. Då jag blev sekreterare i det nya förbundet och sålunda blev den ende i Stockholm boende styrelseledamoten, fick förbundsorganet min bostadsadress, och redaktionen inhystes första året i min bostad, Kungsholmsgatan 16 IV.

Genom förmedling av förbundskassören Nils Årnell i Jordholmen antogs Tryckeriaktiebolaget Allehanda Trelleborg att utföra tidningens tryckning, vilket därefter skett alla år till stor belåtenhet. En livlig debatt uppstod i Arbetsutskottet om tidningens papper, format och innehåll. Anders Johansson ansåg, att endast lönefrågan skulle upptas till dryftande. Och han menade också, att tidningens papper kunde vara av allra enklaste kvalitet. Emellertid segrade en annan mening, framburen av redaktören, som fick i uppdrag att resa till Tryckeriet och underhandla om pappersuppköp samt upplagornas storlek m.m. Genom den viktiga glättade papperskvalitet^{en} tilldrog sig tidningen stor uppmärksamhet hos firmorna, som gärna annonserade hos oss. Svensk Lärartidnings papper var smutsgult till färgen och gav inte pugnans åt text eller illustrationer.

Jag har mycket starka minnesintryck från förbundets och tidningens första tillvaro. I Arbetsutskottet var det ofta olika meningar, mest om obetydligheter, såsom protokollsparagrafernas formulering. En gång erinrar jag mig, att jag fick gå mellan de två hotellrum, som

beboddes av Henning Lind och Nils Årnell, för att söka jämka hop textens formulering.

Ibland kunde texten tryta för ett kommande tidningsnummer, så att det gällde att på söndagseftermiddagen, när revideret skulle sändas till tryckeriet, svarva ihop fyllnad på ett par spalter. Det var inte så lätt många gånger för Johan Forsell att i det trånga utrymmet på Kungsholmsgatan och sekunderad av flera förbundsmedlemmars diskussion, åstadkomma de erforderliga ledarna. Jag minns också, huru jag lyssnade till Johan Forsells steg i trapporna till min bostad. Han gick med tunga steg, ty han var vid den tiden ganska klen av sockersjuka. Men aldrig svek han sin uppgift utan kom lika regelbundet som ett urverk efter slutad skoldag för att skapa det nya tidningsnumret.

Till mitt arbete hörde att propagera för tillslutningen av medlemmar. Detta skedde inom staden per telefon och för landet i övrigt genom korrespondens. Det blev tusentals samtal och brev. Man lärde sig under denna tid känna kamraternas mentalitet. Somliga insåg lägets vikt och anmälde sig rätt snart till medlemmar, andra ställde sig mycket avöga eller oförstående, ja, gav uttryck åt föraktfull överlägsenhet. Det vanligaste argumentet var, att vi redan ägde en förening i S.A.F. Därefter anfördes, att en manlig lärarorganisation retade lärarinnorna och blev anledning till strid och splittring, andra åberopade att lärarnas ideella inriktning förbjöd dem att ansluta sig till fackliga samman slutningar. Man vunne mest på att först arbeta för skolans förbättring, därpå komme det andra som en naturlig följd av sig självt. Många ställde sig också utanför. Mången uttalade öppet sin förvissning om att förbundet snart skulle dö sotsdöden. Om tidningens öde visste man också besked.

Några auktoritativa "sanningsord" i den vägen levererades vid De större städernas lärarkongressers ~~sammanträd~~ sammanträde i Helsingborg påsken 1920. Där hade jag fått förbundets uppdrag att framföra ett förslag om sammanslagning mellan de större städernas lärarorganisationer och förbundet. Sedan jag haft mitt inledningsförelägg, uppträdde Värner Rydén och i de mest överlägsna och föraktfulla ordalag karakteriserade han förbundets program, styrelseledamöter och tidning. Hans uppträdande vållade med säkerhet, att beslutet gick i ^{för} förbundet önskad riktning, och åtgärder vidtogs för att inordna städernas lärarsällskap som kretsar i förbundet. Enheten mellan land och stad, som var en av förbundets viktigaste grundsatser, blev härigenom bevarad.

7

Under förbundets genombrottsår -d.v.s. de tio första åren av dess tillvaro-stod striderna heta om dess existensberättigande. Än var det Svensk Läraretidning, som gjorde häftiga angrepp på oss för vår aggressiva löne- och kårpolitik, och särskilt klandrade den vår tidning för "oklokt uppträdande", än var det folkskollärarinnorna, som var uppskrämda, när de såg, att förbundets medlemstal växte och att S.A.F:s inflytande efterhand avtog.

Särskild uppmärksamhet tilldrog sig en episod år 1924, då i Folkskollärarnas tidning en värmlandslärare Walan hade under "Diskussionen fri" gjort ett inlägg i lönefrågan, vari han ifrågasatte att därest inte myndigheterna gäve lärarna skälig lön, dess torde bli frestade att anpassa arbetsprestationen efter löneförmånerna. Detta inlägg betecknade Svensk Läraretidning i en artikel med "Sabotage", något som fick offentlighet i dagspressen och vållade mycken strid. Bl.a. tog sig ett femtiotal stockholmslärare -från skolor, där tillslutningen till förbundet var sämre, och där S.A.F. hade sin högborg, för att hota med utträde ur förbundet under protester i dagspressen. För att söka åstadkomma ett slut på dylika angrepp i lärartidningen, sammankallades styrålsena för Stockholmskretsen av förbundet samt folkskollärarinneförbundet och folkskollärarföreningen till en diskussion, vartill bl.a. redaktören i Svensk Läraretidning kanslirådet Franzén inbjudits. Det blev en verklig uppgörelse med Svensk Läraretidnings journalistik, som slutade med att mötet beslutade avge en protest mot tidningens sätt att misstänkliggöra förbundets aktioner. Särskilt erinrar jag mig, huru Franzén sökte utmåla Walan som en arg bolsjevik. Jag fick skrattarna på min sida, när jag upplyste om, att han utom sin lärartjänst även fungerade som frikyrkopredikant och söndagsskollärare i Västra Värmland. I detta sammanhang kan jag också omnämna en annan episod.

På sommaren samma år, som Walans inlägg publicerats i Folkskollärarnas tidning, företog Emanuel Björling och jag en propagandaresa i Västra Värmland för att värva nya medlemmar i förbundet. Vi ämnade därvid besöka en känd lärare vid namn Berglund i Högvalta norr om Arvika. Men båda hade vi en viss känsla av att vår mission skulle misslyckas. Dels var läraren nära pensionsåldern, och dels var han frireligiös och man trodde, att han liksom så många andra av samma cert skulle dra sig för att tillhöra det avancerade förbundet. Framkomna till Berglunds hem fann vi, att där var stor-

kalas. För att göra affären så kort som möjligt tog vi Berglund litet avsidet och jag hasplade ur mig några inlärdade fraser om det nya förbundets löneprogram samt tillade, ~~att~~med hänsyftning på fallet Walan, att förbundet visst inte ämnade bedriva någon obstruktion. Vi överraskades av Berglunds impulsiva svar: "Walan är en bra karl. Hans artikel var alldeles förträfflig. Jag ska för hans skull gå med i förbundet". Berglund tog upp plånboken och gav oss en tia samt bjöd oss på gott kaffe med dopp.

Då den ena förbundskretsen efter den andra bildades ute i landet, måste ledamöterna av förbundsstyrelsen medverka med föredrag. Jag besökte i detta syfte nästan alla landskapen, och det kunde ibland gå ganska hett till i debatterna. Särskilt mötte gamla S.A.F:are upp och trodde sig kunna hindra det nya förbundet att utveckla sig. Vid ett möte i Eskilstuna 1925 hade jag till opponent en gammal lärare Hesselbom - en bror till dalslandskonstnären. Han tog till storsläggan och varnade kamraterna för det nya förbundet, som var själva socialismen. Ordet facklig gav vid handen, att det förde socialism i skölden. Det kom mig vid detta tillfälle väl till pass, att jag hade Svenska Dagbladet i fickan. I dagens nummer stod med stora rubriker: "De svenska ämbetsmännen organisera sig fackligt". Där uppräknades generaldirektörer, byråchefer och andra. Det var den stora statstjänarkartellen^x, som kom till. Jag minns, hur han synade notisen mycket omsorgsfullt och teg.

I Västerås hade De större städernas kongresser en pålitlig anhängare i stadens lärarförening. Vid mitt föredrag där, var det ingen av de äldre, som ville gå med oss. Men så steg en ung, reslig lärare upp och sade: "Om jag så skall vara ensam, så skriver jag på." Det var Carl Nordlund. Sex andra extra ordinarier följde med fram till bordet.

På sina håll ville man vara med i förbundet, men man påstod sig reagera alltför starkt mot tidningens skrivsätt, varför man ställde sig avvaktande. En sådan lärare fanns i Matteus folkskola i Stockholm. De andra lärarna vid skolan sade mig, att om jag kunde förmå honom att gå med, så skulle de också anteckna sig för medlemskap. Jag avlade ett besök vid skolan och talade med kamraterna. Den nämnde läraren sade till slut: "Jag skulle kunna vara med i förbundet, om jag slipper tidningen." "Det må vara hänt", sade jag, "vi ska göra ett enda undantag. Huru mycket värderar du tidningen till?" Han medgav, att den kunde vara värd tre kr pr år. Han fick nu betala sju kr utan tidningen, men så fick jag alla de andra med.

*x Skabo tjänstemännens arbetsförbund, sedan mer,
i Karlellen. M. R. 7*

Ja, detta var nu endast några få händelser och till synes obetydliga. Till sist ville jag korteligen framhålla det hjärtliga kamratskap, som odlades inom förbundet såväl i dess ledning som vid mötena. Redaktionen, som så småningom fick större lokaler, blev ett samlorus för intresserade kamrater. Där rådslogs, där knöts många vänskapsband. Arbetet växte också med åren, alltefter som förbundet steg i medlemsantal och inflytande. För min egen del var dessa första år i organisationens tjänst en lärorik och glad tid, för vilken jag stannar i djupaste tacksamhet.

Svevslunden den 15 januari 1947
Landon Wallerius

SVENSKT NORMIAL

TUMBA

1945